

Adam Michałek

Sprawozdanie z seminarium naukowego Pięćdziesięciolecie „Studiów Warmińskich”

Nurt SVD 48/1 (135), 462-469

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z seminarium naukowego Pięćdziesięciolecie „Studiów Warmińskich”

Adam Michałek SVD

Czasopismo „Studia Warmińskie” utworzone zostało w 1964 roku jako periodyk naukowy diecezji warmińskiej. 26 marca 2014 roku na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (WT UWM) odbyło się seminarium naukowe upamiętniające 50-lecie tego rocznika.

Zaproszonych gości – profesorów, studentów i sympatyków „Studiów Warmińskich” zgromadzonych w Auli Minor – powitał ks. dr Zdzisław Kieliszek, redaktor naczelny, a następnie zaprezentował rys historyczny jubileuszowego pisma.

„Studia Warmińskie” są jednym z najstarszych periodyków naukowych w Polsce. Czasopismo zostało założone z inicjatywy Jana Obląka, ówczesnego biskupa pomocniczego diecezji warmińskiej. Początkowo miało to być czasopismo teologiczno-historyczne, w którym przede wszystkim prezentowany byłby dorobek badaczy związanych z Warmią, a także studia nad ideowo-religijnym dziedzictwem Kościoła warmińskiego. Zamierzenie to wyraża sam tytuł czasopisma: rzeczownik „studia” wskazuje naukowy profil periodyku, zaś przymiotnik „warmińskie” – nawiązuje to tradycji i historii Warmii. Prelegent podkreślił, że zakładając czasopismo biskup Obląg w pewnym sensie wyprzedził zalecenia (obradującego wówczas) Soboru Watykańskiego II.

W Deklaracji *O Wychowaniu Chrześcijańskim (Gravissimum educationis, 28.10.1965)* ojcowie soborowi zalecają, by biskupi w swoich wspólnotach lokalnych zaangażowali się w szeroko pojęte życie kulturalno-naukowe (zob. §10-12). W myśl tego wskazania po zakończeniu Soboru w wielu polskich diecezjach pojawiły się czasopisma naukowe wzorujące się na „Studiach Warmińskich”, m.in.: „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (powstałe w 1967 roku), „Studia Poznańskie” (1972) czy „Częstochowskie Studia Teologiczne” (1973).

Obecnie „Studia Warmińskie” to czasopismo naukowe WT UWM, wydawane przez Wydawnictwo UWM w Olsztynie. W roczni-

ku tym publikują pokłosie swych badań pracownicy polskich i zagranicznych jednostek naukowych.

Ksiądz Kieliszek przypomniał, że od roku 1964 ukazało się pięćdziesiąt tomów „Studiów Warmińskich”, a wśród nich swoiste „perełki” wydawnicze: nr 9 (1972) poświęcony 500-leciu urodzin Mikołaja Kopernika; nr 14 (1977) wydany z okazji 100-lecia objawień Maryi w Gietrzwałdzie; nr 21 (1984) poświęcony 300-leciu zwycięstwa pod Wiedniem; numery 22 i 23 (1985, 1986) wydane z okazji 400-lecia założenia Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny. Cenne są także numery 13 (1976), 15 (1978), 17 (1980), w których sukcesywnie publikowana była korespondencja jednego z najwybitniejszych biskupów warmińskich, kardynała Stanisława Hozjusza. Prelegent zwrócił również uwagę na kilka numerów „Studiów Warmińskich” stanowiących platformę wydawniczą dla spotkań naukowych (*Colloquia Mediaevalia*), poświęconych kulturze średniowiecza.

Dalszego prowadzenia seminarium podjął się ks. dr Karol Jaśński, członek zespołu redakcyjnego.

Następnym punktem programu Seminarium było wystąpienie profesor Barbary Rozen, która zaprezentowała jubileuszowy – 50. numer „Studiów Warmińskich”. Dalej prelegentka nakreśliła strukturę czasopisma. Każdy tom zawiera pięć działów tematycznych: filozofia, teologia, nauki o rodzinie, prawo i historia. Każdy tom zawiera recenzje książek naukowych oraz sprawozdania z wydarzeń naukowych (konferencji, sympozjów) organizowanych w różnych ośrodkach naukowych. Następnie profesor Rozen ustosunkowała się do niektórych artykułów poszczególnych działów tematycznych jubileuszowego tomu „Studiów Warmińskich”. Przypomniała też zgromadzonym, że ogromny zakres merytoryczny czasopisma dostępny jest online. Spis treści tomów opublikowanych w latach 1964-1999 oraz integralne numery opublikowane od roku 2000 można odnaleźć na stronie internetowej www.studiawarmińskie.uwm.edu.pl.

Na powstanie każdego tomu czasopisma pracuje zespół ludzi: rada naukowa, autorzy, recenzenci, redakcja, Wydawnictwo UWM. *Rada naukowa* to gremium naukowców z zakresu dyscyplin mieszczących się w obszarach merytorycznych czasopisma. Osoby te, z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych, pełnią funkcję doradcą przy wyznaczaniu linii programowej rozwoju czasopisma i czuwają nad utrzymaniem odpowiedniego poziomu naukowego publikowanych artykułów. *Autorami* artykułów publikowanych w „Studiach Warmińskich” są w dużej mierze pracownicy naukowcy WT UMW, ale również specjaliści z innych ośrodków naukowych, także z zagranicy.

Redakcja przyjmuje teksty w języku polskim lub w jednym z języków kongresowych (angielski, niemiecki, francuski, hiszpański, rosyjski) i włoskim. Do oceny każdego artykułu powoływani są *recenzenci* spoza UWM i spoza jednostki naukowej, w której afiliowany jest autor danego tekstu. Nazwiska recenzentów nie są znane autorowi; również recenzent nie zna tożsamości autora recenzowanego tekstu. Recenzje są przekazane autorowi, który powinien się ustosunkować do uwag. Każdy numer czasopisma zawiera wykaz recenzentów, z którymi redakcja współpracuje. Nad całokształtem przygotowań materiału do publikacji czuwa *redakcja*. W skład aktualnej redakcji „Studiów Warmińskich” wchodzi sześć osób: ks. dr Zdzisław Kieliszek (redaktor naczelny), ks. dr Karol Jasiński, dr Aleksandra Nalewaj, dr Maria Piechocka-Kłós, dr hab. Barbara Rozen, prof. UWM, dr Mariagrazia Rizzi (Włochy). W zachowaniu poprawności merytorycznej redakcję wspierają *redaktorzy tematyczni*: dr hab. Arkadiusz Gut, prof. KUL (filozofia), ks. dr hab. Piotr Duksa, prof. UWM (teologia), dr hab. Małgorzata Suświłło, prof. UWM (nauki o rodzinie), dr hab. Piotr Krajewski, prof. UWM (prawo), ks. prof. dr hab. Jan Walkusz (historia). Są także *redaktorzy językowi*, którzy zapewniają korektę językową artykułów i streszczeń: mgr Maria Fafińska (native speaker – język polski), Felix R. Marciniak (native speaker – język angielski), Peter Brandl (native speaker – język niemiecki), Mariagrazia Rizzi (native speaker – język włoski). Ostatnim ogniwem w procesie powstania poszczególnych numerów czasopisma jest Wydawnictwo UWM. Nakład czasopisma wynosi 175 egzemplarzy (dystrybucja obejmuje głównie biblioteki).

Profesor Rozen zaznaczyła, że „Studia Warmińskie” są indeksowane w dwóch międzynarodowych bazach czasopism naukowych: Index Copernicus Journal Master List oraz The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH). Corocznie czasopismo poddawane jest ocenie parametrycznej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W 2013 roku „Studia Warmińskie” otrzymały 5 punktów (w przedziale od 1 do 10 według skali oceny czasopism humanistycznych). Wyraziła również podziękowanie księdzu Kieliszkiemu za dotychczasową koordynację pracy redakcji.

Kolejnym punktem w programie spotkania był wykład na temat: *Teistyczna interpretacja wybranych aspektów kosmologii. Józefa Turka ujęcie relacji nauka-wiara*, który wygłosił ks. Wojciech Kotowicz, prezbiter diecezji warmińskiej i doktorant KUL. Na wstępie przytoczył frazę Tadeusza Karpińskiego: „Gdzie głębia, tam ciemność. A gdzie jasno, tam płytko”. Tym samym zaznaczył, że z przyczyn obiektywnych jego wykład będzie miał charakter popularnonaukowy.

Nawiązując do osoby ks. prof. Józefa Turka (1946-2010) prelegent przypomniał, że nieodżałowanej pamięci kapłan i filozof uzyskał stopień doktora w 1978 roku na podstawie pracy *Kosmologia Alberta Einsteina i jej filozoficzne uwarunkowania*, zaś habilitację w 1996 na podstawie książki *Wszechświat dynamiczny. Rewolucja naukowa w kosmologii*. Ksiądz Turek był kierownikiem Katedry Filozofii Kosmologii (od 1998 roku) i prodziekanem Wydziału Filozofii KUL (1999-2002, 2008-2009). Wykładał filozofię w Wyższych Seminariach Duchownych w Olsztynie, Lublinie, Kaliningradzie, na WT UWM oraz innych ośrodkach naukowych. Interesował się szeroko pojętą filozofią przyrody i metafizyką, a także relacją pomiędzy nauką a wiarą.

Przechodząc do wykładu sensu stricto, ks. Kotowicz przywołał tezę angielskiego filozofa, logika i matematyka Alfreda N. Whiteheada (1861-1947), która zakłada, że historia XXI wieku zależeć będzie od ustalenia relacji pomiędzy nauką a religią. Następnie zreferował skrajne kierunki określające stosunek nauka-religia, po czym zaproponował „złoty środek” epistemologiczny, tzn. teorie uznające wyżej wymienione dziedziny za komplementarne.

Pierwszą skrajną próbą określenia relacji pomiędzy wiarą a nauką jest *scjentyzm* – pogląd głoszący, że jedynie nauki przyrodnicze (i matematyka) są w stanie rzeczowo odpowiedzieć na fundamentalne pytania o to, co faktycznie istnieje. Ponieważ jest ujęciem ontologiczno-metafizycznym, scjentyzm zwany jest również naturalizmem ontologicznym albo fizykalizmem. Z drugiej strony, skrajnym kierunkiem określającym relację między wiarą a nauką jest *fideizm* – stanowisko światopoglądowe wynikające z fundamentalistycznego czytania i rozumienia Biblii. Fideizm kwestionuje możliwość naturalnego poznania istnienia Boga i zasad etycznych. Prawd teologicznych i moralnych nie można wyprowadzić rozumowo; tylko wiara jest ostatecznym autorytetem i kryterium obiektywności poznania (mistyczny realizm wiary). Mówca zapewnił słuchaczy, że opcja ta jest nie do przyjęcia przez autentyczną myśl chrześcijańską. Już św. Augustyn (354-430), zwolennik intelektualnej refleksji nad wiarą, definiował ją jako rozumny akt całego człowieka.

Pomiędzy scjentyzmem i fideizmem ks. Kotowicz wskazał na „relacje pośrednie”. Pierwszą z nich zaproponował amerykański paleontolog Stephen Jay Gould w książce *Rocks of Ages: Science and Religion in the Fullness of Life* (1999) i określił ją jako *non-overlapping magisteria* (NOMA) – „nie nakładające się magisteria”. Gould twierdzi, że mogą istnieć dwie dziedziny wiedzy – nauka i religia – nie nakładając się na siebie i nie wchodząc w konflikt między sobą. Nauka i religia rozwija-

ją się w pełnej szacunku separacji, jako odrębne magisteria stawiające inne pytania i udzielające odrębnych odpowiedzi; odrębne są też ich metodologia i uzasadnianie głoszonych tez. Nauka nigdy nie odpowie na pytanie o moralność, religia zaś nie zdefiniuje zasad funkcjonowania świata fizycznego. Rzekomy „konflikt” zostaje zażegnany przez „zakaz” mieszania się nauki w sprawy religii i *vice versa*. Oba magisteria posiadają taką samą wartość poznawczą i są całkowicie niezależne.

„Wiemy, że tak nie jest” – podsumował wykładowca. Postulowane odseparowanie nauki i religii jest nierealne. Odpowiedzią na stanowisko Goulda jest teza amerykańskiego fizyka-genetyka Francisca Collinsa: *Partially overlapped magisteria* (POMA) – „częściowo nakładające się magisteria” (zob. tenże, *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*, 2006). Collins przyznaje, że nauka i wiara to odrębne domeny poznania, ale zakłada, że pokrywają się one częściowo i oferują możliwość wzajemnej inspiracji. Celem, do którego należy dążyć – podkreśla Collins – nie jest unifikacja dyscyplin albo ich zjednoczenie poprzez naniesienie radykalnych zmian w paradygmatach poszczególnych dziedzin, ale dowartościowanie pluridyscyplinarnej integracji epistemologicznej. POMA wyraźnie sprzeciwia się izolacji magisteriów. Ks. Kotowicz zauważył, że stanowisko to bliskie jest podejściu ks. prof. Turka, a także bp. Życińskiego, którzy opowiadają się za postrzeganiem świata całościowo, w relacjach pomiędzy poszczególnymi dziedzinami poznania. POMA postuluje holistyczne poznanie rzeczywistości i domaga się interdyscyplinarnego opisu świata, w którym ważnymi składowymi są zarówno poznanie naukowe, jak i interpretacje filozoficzno-teologiczne. Owa komplementarność tez leży u podstaw formuły *fides quaerens intellectum* Anzelma z Canterbury (1033-1109) – obecnej również w encyklice Jana Pawła II *Fides et ratio* (14.09.1998).

Podsumowując wątek „relacji pośrednich” ks. Kotowicz zaznaczył, że teologia chrześcijańska odcina się zarówno od fideizmu – gdyż nauka niesie nadzieje związane z odkrywaniem prawdy o świecie przyrody i człowieku, jak i scjentyzmu – ponieważ wiara otwiera na rzeczywistość niedostępną nauce i nie jest „szkodliwa dla człowieka”, jak twierdzą „czterej jeźdźcy ateizmu”: Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris i Christopher Hitchens.

Jeżeli konflikt pomiędzy nauką i religią utrwała się, to z dwu przyczyn: 1) literalnej interpretacji Pisma Świętego i 2) unifikującej interpretacji naukowej. Znamiennym przykładem dosłownego czytania i rozumienia Pisma Świętego jest argumentacja teologiczna, jaką wysunięto na procesie Galileusza. Jedną z racji przeciw systemowi helio-

centrycznemu była interpretacja wersetów księgi Jozuego (zob. np. Joz 10,13), z których wynika, że to Słońce się porusza – a nie Ziemia. Wypracowana w średniowieczu spójność arystotelesowsko-ptolemejskiej wizji świata utrudniała dostrzeżenie odrębności dwóch magisteriów – teologicznego i naukowego. Kiedy więc nauka nowożytna podważała średniowieczną kosmologię, chrześcijańska synteza teologiczna poczuła się zagrożona, co utrwaliło – podkreślił ks. Kotowicz – konflikt pomiędzy nauką a wiarą. W tym nurcie dostrzegamy błędną postawę badawczą niektórych przedstawicieli Kościoła. Chodzi o stanowisko *unifikująco-absolutyzująco-totalizujące* chrześcijański światopogląd, czyli przekonanie o wyższości wiedzy objawionej nad każdą inną wiedzą – także naukową. Dla tej grupy badaczy nauka ma wartość o tyle, o ile wyraźnie wspiera chrześcijański światopogląd; inne przesłanki naukowe traktowane są jako herezja. Tak uprawiana i głoszona supremacja wiary nad nauką generowała konflikt i wzajemne niezrozumienie. Wydaje się, że współcześnie proces ten jest już zakończony.

Drugie źródło omawianego konfliktu leży (symetrycznie) po stronie nauki *unifikującej-absolutyzującej-totalizującej* swe metaprzmiotowe interpretacje. Tutaj utożsamia się naturalizm metodologiczny z naturalizmem ontologicznym: istnieje tylko to, co można zbadać „szkiełkiem i okiem”. Jeżeli naukowcy przyjmą, że jedyny świat, który istnieje, to ten badany narzędziem naukowym, to konflikt pomiędzy nauką a wiarą pogłębi się. Prelegent zaznaczył, że „brzytwa Okhama” jest zasadą metodologiczną, a nie ontologiczną. Tymczasem współczesna nauka, z racji dynamicznego rozwoju, przyjmuje często tendencje absolutyzujące.

Ksiądz Kotowicz wykazał, że przyjmując stanowisko ks. prof. Turka – możliwa jest wzajemna zgodność pomiędzy nauką a religią i harmonijna komplementarność obu dziedzin. Pierwszym badaczem katolickim, który to udowodnił był Georges-Henri Lemaître (1894-1966), belgijski ksiądz katolicki i astronom, jeden z współtwórców współczesnej kosmologii relatywistycznej. Jako pierwszy zastosował w kosmologii fizykę kwantową, rozwijał idee Alberta Einsteina, stworzył hipotezę Wielkiego Wybuchu (hipoteza pierwotnego atomu). Potem pojawiły się różne interpretacje wielkiego wybuchu; niektóre dopuszczały akt Stwórcy (np. James H. Jeans). Współczesne nauki przyrodnicze opowiadają się za *czasowym* początkiem wszechświata, jego ekspansji i ewolucji. Zatem, jeżeli przedtem była nicość-niebyt, to Początek zakłada interwencję Kogoś (Stwórcy, Boga).

Pytanie o inicjalną interwencję Kogoś wynika również z faktu *kosmicznego dostrojenia* (m.in. temperatura, grawitacja), sprzyjającego

rozwojowi życia. Nauki przyrodnicze nie odpowiadają na tego rodzaju pytania. Znane hipotezy to mnogość wszechświatów (hipoteza multiversum), panteizm, teizm. Książdz Turek zaznacza, że żyjemy w jednym świecie badanym przez różne dziedziny poznania różnymi metodami. Rzeczywistość jest wielopoziomowa. W imię komplementarności poznania nauka potrzebuje teologii i *vice versa*. Przykładowo, gdybyśmy interpretowali koncert Bacha według siły tarcia smyczka o struny, nigdy nie odkrylibyśmy, czym są muzyka, sztuka i doznania estetyczne.

Kolejny prelegent, ks. dr Jan Guzowski, prodziekan ds. kształcenia WT UWM, wieloletni redaktor „Studiów Warmińskich, wygłosił referat nt. *Trudności, wyzwania i sukcesy w redagowaniu „Studiów Warmińskich” na przestrzeni XX i XXI wieku*. Mówca zaznaczył, że ewidentnym sukcesem „Studiów Warmińskich” jest ich progresywny rozwój, rosnące uznanie czytelników i pozyskiwanie kolejnych punktów ministerialnych. Natomiast słowo „trudności” przywołuje moment przejścia czasopisma – dekretem ks. bp. Edmunda Piszczka z roku 1992 – z Diecezjalnego Wydawnictwa Warmińskiego do Wyższego Seminarium Duchownego Hozjanum. Wielką rolę odegrał ówczesny rektor Seminarium, ks. Emil Rzeszutek (1940-1997), zapewniając ciągłość wydawania „Studiów Warmińskich” w momencie wielkiej zapaści wydawniczej i finansowej (1988-1992). Dzięki dotacjom uzyskanym od Komitetu Badań Naukowych (organ rządowy MNiSW) wznowiono systematyczną edycję czasopisma.

Ponieważ zamiar opublikowania niektórych rozpraw naukowych wykraczał poza ramy programowe „Studiów Warmińskich”, zrodził się pomysł publikowania tych materiałów w seriach: „Słownik Biograficzny Kapituły Warmińskiej”, „Suplementy Hozjańskie” i „Biblioteka Wydziału Teologii”. Od powstania Wydziału Teologii w Olsztynie w 1999 roku konkurencją dla „Studiów Warmińskich” stał się rocznik „Forum Teologiczne” (czasopismo WT). Obydwa czasopisma publikowane są niezależnie. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że od początku swego istnienia „Studia Warmińskie” uznane zostały przez środowiska naukowe i wydawnicze za wzór sporządzania indeksów.

Ostatnim aktem seminarium naukowego było uhonorowanie specjalnym wyróżnieniem osób szczególnie zasłużonych dla „Studiów Warmińskich”. W pierwszej kolejności uhonorowani zostali: śp. ks. bp Jan Obłąk (1913-1988), ojciec „Studiów Warmińskich”, śp. ks. prof. Marian Borzyszkowski (1936-2001), autor indeksów do numerów z lat 1969-1976, śp. ks. prof. Alojzy Szorc (1935-2010), biograf kardynała Hozjusza.

Wśród obecnych na seminarium naukowym w Auli Minor wyróżnienie w postaci pamiątkowej tabliczki upamiętniającej 50-lecie „Studiów Warmińskich” otrzymali: ks. bp Julian Wojtkowski, ks. dr Stanisław Kozakiewicz, s. prof. Ambrozja Kalinowska, Zbigniew Karpieński reprezentujący Studio Poligrafii Komputerowej SQL i, związany od ponad 20 lat ze „Studiami Warmińskimi”, ks. prodziekan Jan Guzowski.

Następnie każdy uczestnik spotkania otrzymał jubileuszową dyskietkę CD zawierającą informacje o czasopiśmie oraz integralną treść jubileuszowego – 50. tomu.

Ostatnim akcentem spotkania była część artystyczna – warmińskie inspiracje muzyczne w wykonaniu Kleryckiego Kwartetu Hozjanum. Wokaliści wykonali *Hymn Warmii* oraz dwie pieśni ludowe: *Z tej tam strony wody* i *Miała baba pofajdoka*. Tym miłym, warmińskim akcentem zakończone zostało seminarium naukowe z okazji 50-lecia „Studiów Warmińskich” na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.